

volt emberi település; kezdettől fogva, mint a mondák csillogó szövvényébe burkolt szent hely szerepel, hol legnagyobb virágzása idején is csak az istenek, szolgálók a papok és a szentély őrzői laktak. Zeus, Herakles, Pelops neve szerepel leggyakrabban az Olympiához kapcsolódó mondavilágban. Ezután a görög szobrászatban korszakot jelentő alkotással, az olympiai Zeus templom szobrászati díszével fogalkoznak behatóan a szerzők; rámutatnak, hogy a görög nemzeti öntudat, mely az irodalomban Pindaros ódáiban és Aischylos drámáiban jelentkezik, a görög művészetben először a két olympiai ormosoport szobrászi megoldásában mutatkozik. A győztes görög nép a marathoni és Salamisi nagy győzelmek után itt adja először a művészetben a saját erejére való ébredésének monumentális jelét. Az ormosoportok mellett a metopéknak, Héra archaikus korból származó szobortöredékének és Praxiteles Hermesének is szép sorokban adóznak a szerzők. Ezután röviden tárgyalják Olympia történetét, s annak nevezetesebb dátumait, egészen az 1875—81-ben 800.000 márkás költséggel végzett nagy ásításokig, melyek E. Curtius majdnem két évtizedig tartó agitációjának eredményeként jöttek létre és rendkívül fontos eredményekkel zárultak, melyeknek közzététele 1887—1897-ig tartott ugyancsak Curtius és Adler vezetése mellett. Végül Olympia emlékeinek leírását találjuk a kötetben. Az olympiai játékok rövid történetének és fontosabb dátumainak Mező Ferenc könyve alapján való összeállításával végződik az értékes kötet, melynek nemcsak a szellemes és rövid szöveg, de a gyönyörű és az olympiai szobrászati emlékeket hatásosan élénk vetítő fényképek is erősségei. A kis kötetet mindenki haszonnal fogathatja.

Dr. Oroszlán Zoltán.

Ernst Kornemann: Römische Geschichte. Bd I-II. Alfred Kröner Verlag. Stuttgart. 1939. RM. 5-50.

A tudományt előbbre mindig részletkutatások viszik. Ez azonban nem jelenthet annyit, hogy egy nagyobb tudományos terület egységes áttekintése felesleges a kutatás számára. Szükségszerű követelménye a tudomány haladásának, hogy időről-időre a sok részleteredményt egységbe fogják, hogy egy-egy nagyobb szintetikus munka élénk tárja a részletkutatásiban állandóan hullámzó tudomány pillanatnyi keresztmetszetét. Ilyen munkát végzett Kornemann előttünk fekvő két kötetes, több, mint ezeroldalas római történelmének megírásakor.

Természetes, hogy egy ilyen összefoglaló munka egészen különböző jellegű feladatok megoldása előtt áll aszerint, amint az illető tudomány egyik vagy másik ágában más ütemű és másfajta volt a részletkutatások haladása. Ebből a szempontból Kornemann munkája három különböző részre osztható.

Az első résznek tekinthetjük azt a fejezetet, mely az Altitalien címet viseli s amely az Appennin-félsziget legrégebbi történetét adja egészen a Kr. e. VII—VI. század fordulójáig. Erre a korra vonatkozólag forrásaink szinte kizárólag archaológiai kutatási eredményei, az itáliai föld régészeti emlékeit pedig az utolsó évek során igen nagy buzgalommal tárták fel. A részletkutatások eredményeit összefoglaló Kornemann tehát egészen új forrásanyaggal áll szemben, ezt kellett a már régebben ismertekkel szintézisbe hozni s így új képét megrajzolni Italia legrégebbi történetének. Az első fejezetet előző és bevezetés előzi meg, amelyek azonban tartalmuknál fogva összefüggnek a második, Bauernrom című fejezettel és

ezért annak megbeszélésénél szólnunk róluk részletesebben. Maga az első fejezet Italia földrajzi helyzetével foglalkozik, valamint ebből a központi és mindenfelől könnyen megközelíthető helyzetből következő népi és kulturális tarkaságával, amely az ókorban a félszigetet jellemzi. Ezt követi a neolitikus korban Itália földjét benépesítő fajtáknak az ismertetése: a liguroké, akik kerek vagy ovális kunyhókban laktak, halottaikat zsugorítva temették, s egy darabját tették a görög források „pelasgos“-ainak, az indogermánokat megelőző földközítengeri ősnépességnek, a — valószínűleg libyai eredetű — sicanusoké, a rájuk telepedő sículusoké s a Sardinia legrégibb lakóié, akiknek kultúrája nem egy szoros szállal (bika istenség, kétélű kultikus bárd stb.) kapcsolódik az aegéitengeri és óegyiptomi műveltséghez. Ezeknek a fajtáknak az utódai — így látja a fejlődés menetét Kornemann — a modern archaeologia extraterramaricolinak nevezett néprétegében élnek még hosszú ideig tovább azután is, hogy Kr. e. 2000 körül az első indogermán italicus bevándorlás eléri az Appennin félszigetet s a svájci tavak vidékéről magával hozott cölöpépítmények, valamint a halottégetés meghonosításával megteremti a terramarakultúrát Italia földjén. — A Kr. e. II. évezred végén a Dráva—Száva-közéről vándorol be az Appennin-félszigetre egy második halottait elföldelő indogermán réteg, amely előbbi hazájában a keltákkal s azonkívül az illyrekkel és germánokkal állt szoros kapcsolatban. Ez a bevándorlás röviddel a Villanova-kultúra beköszöntése előtt történt s az új kultúra kialakításában nagy szerep jut az új jövevényeknek.

Mintán így nagy vonásokban vázolta Kornemann a legrégebb történelmi fejlődés menetét, az ősitáliei törzsi

szervezet megrajzolására tér át. Ezt követi az itáliei föld keleti jövevénynépeiről szóló rész. Az illyrek legerősebben Velence környékén vetették meg a lábukat s az estei kultúra III. rétege (Kr. e. 500 körül) mutatja ennek a népesopornak a virágkorát. Picenumban inkább nyelvészeti kutatás található illyr nyomokat, az archaeologus számos atavisztikus csökevényen csodálkozhat; pl a neolitikus kor zsugorított temetkezési ritusának sok-sok évszázaddal későbbi előfordulásán, ami a legősibb népréteg aránylag érintetlen továbbélésére enged következtetni. Illyr törzs az iapyxok népe s erősen illyrizálódtak a minosi kultúra alkonyán Kréta szigetéről Italia déli részeire vándorolt messapiusok. A félsziget keleti felén csak néhány szórványos adat, főleg helynevek tanúskodnak az illyr hatásról. Az illyrek után az etruszkok itáliei megjelenéséről olvasunk. És pedig — az etruszk nép keleti eredetének bizonyítására — előbb az etruszk és az előázsiai kultúrák közös vonásait (májból való jóslás, sírkamrák, 100 éves saeculum számítás az indogermán 30—40 éves emberöltővel szemben, a nő fontos szerepe a társadalomban) mutatja be Kornemann. Ezt követi az etruszk bevándorlás és település vázlatos képe, majd az ó-etruszk élet legjellegzetesebb vonásainak, különösen a vallásos életnek, a disciplina Etrusca-nak a jellemzése. Mint az etruszkok, úgy az elymusok, Sicilia nyugati felének benépesítői is keletről, valószínűleg Kisázsziából jöttek. Erre az időre esik a phoinik kereskedők megjelenése is Siciliában, Kornemann szerint. Valamivel későbbre teszi az első görög gyarmatosok megjelenését Italia földjén s a Kr. e. VII. század végére a második görög hullámként érkező phokaiiai gyarmatosítást. A görög előretörés politikai következménye a kart-

hagci-etruszk szövetkezés lett az új ve-
télytárs ellen. Sokkal jelentősebb volt
azonban Italia jövője sorsára nézve
a görögség kulturális hatása, amely az
etruszk világ hellenizálásában nyilván-
ult: az etruszk szellemi és anyagi
műveltségnek legkülönbözőbb ágaiban
(vallás, építkezés, fémművesség stb.)
bámulatosan termékenyítőnek mutat-
kozott ez a görög befolyás és egy új
nagyszabású fellendülést eredménye-
zett.

Ez az a kép, amelyet java részt ré-
gészeti, kisebb mértékben nyelvészeti
források alapján Kornemann Itália
legrégebbi koráról rajzol. Hogy a leg-
több helyt még ma is szórványos for-
rásanyag mellett nem egyszer igen
merész kombinációkra épít, ez a dolog
természetéből következik. Hogy felte-
véseinek egy részét újabb ásatások
eredményei itt is, ott is korrigálni fog-
ják, esetleg egészen meg is döntik,
mindez nem változtat azon, hogy a
pillanatnyilag rendelkezésre álló ada-
tokból nagy történelmi érzékkel kere-
kítette ki az ősitáliei fejlődés menetét.

A második, Bauernrom című fejezet
fontosságát már az előszóban kiemeli
a szerző, amikor hangsúlyozza, hogy
a Róma nagyságát megteremtő ural-
kodó réteg, a városnak ebben a pa-
raszti korszakában alakult ki. Az elő-
szót követő bevezetés pedig egyenesen
azzal a megállapítással kezdődik, hogy
hosszú, szívós életű nagy hatalmi poli-
tika gyökere mindig csak földművelő
társadalom lehet (Róma, Egyiptom),
míg városias, kereskedő és iparos tár-
sadalom rövid nagy hatalmi csillogás
után (Athén, sumir városállamok) le-
hanyagotlanak. Ugyancsak a bevezetés-
ben fejtegeti a rómaiak államalkotó
jótulajdonságait, különösen a közös-
séggel szemben mutatkozó feltétlen
alárendelődést és mélységes hagyó-
mánytisztelést, amelyek szintén a pún

háborúkat megelőző római generációk
öröksége. Az erről a korszakról szóló
fejezetben más természetű volt a szer-
ző szintetikus munkája, mint az első
fejezetben. Itt a forrásanyag mennyi-
ségileg nem nőtt olyan nagy mérték-
ben, mint amott: erre a korra vonat-
kozólag t. i. már sokkal kisebb az ar-
chaeologiai emlékek fontossága s a fő-
forrás inkább az irodalmi hagyomány.
Nem új adatoknak a felkutatása, csak
a régi forrásoknak új kritikai szem-
pontok szerint való átértékelése volt
itt a részletkutatások eredménye s ezt
az átértékelést kellett a római törté-
nelem egy egész korszakára vonatko-
zóan összefogni Kornemannnak.

Éppen ezért itt nem is szükséges a
tartalmat úgy lépésről-lépésre követ-
ni, mint az első fejezet bemutatásánál
tettük: az adatok, amelyek Róma vá-
rosának legrégebbi évszázadairól ránk-
maradtak, közismertek; inkább a kri-
tikai álláspontot jellemezzük, amelyet
Kornemann ezekkel a javarészt mon-
dai színezetű ókori tudósításokkal
szemben elfoglal.

Ez az álláspont pedig, a legteljesebb
bizalmatlanság a hagyománnyal szem-
ben. A királykor eseményei már Mommsen
óta mondának számítanak csak
s több évtizede a köztársaság első év-
tizedeinek ókori leírásai sem tarthat-
nak nagyobb hitelre igényt a tudomá-
nyos világ szemében. Kornemann még
ennél is hosszabb időszakra, körülbe-
lül a gall betörés utáni évekig tekinti
teljesen monda jellegűnek a római törté-
neti hagyományt s az egyes intéz-
mények kialakulását, egyes külpoliti-
kai sikerek elérését teljesen kombiná-
ciók alapján (nem egyszer a hagyó-
mánnyal homlokegyenest ellentétesen)
csoportosítja. Nagyszerű történeti ér-
zéke ebben a munkában sem hagyja
cserben: a kép, amelyet a kis latiumi
város megszületéséről és fokozatos fel-

emelkedéséről rajzol, kerek, plasztikus s az események közt mindig természetes összefüggés szálait találja meg a szerző. Az itt-ott kínálkozó régészeti és nyelvészeti támaszpontokat ügyesen használja fel az irodalmi hagyomány kritikai megvilágításánál. — Megtörténik azonban, hogy egyik-másik esetben túlló a célon s ott is kombinációkra épít, ahol nincs sok okunk a hagyomány adataiban kételkedni. Egy ilyen kombinációja pl., hogy a királyi államforma megdőlte után nem két, hanem csak egy évenként választott főtisztviselőre szállt volna a főhatalom (a magister populi vagy dictator címmel) s csak a decemvirek bukása után bízták volna először két consulra az állam irányítását. — A királyságot megbuktató római arisztokrácia mindenestre örömmel vehette a régi berendezkedés visszatérését gátló két személyre ruházott főhatalom megoldását. A hagyomány szerint régebben praetoroknak nevezték a consulokat s ez a magyarázat semmiesetre sem vall késői kitalálásra. Ennélfogva semmi okunk, hogy 449-ig, mikorra a hagyomány a consul elnevezés első felmerülését datálja az addig szokásos praetor helyett, a kettős főtisztviselői intézménynek a létét is kétségbevonjuk. Végre semmi olyan későbbi nemzeti vagy magánérdekről nem tudunk, amelynek kiszolgálására egy ilyen valóságelferdítés (amilyent itt az ókori hagyományban Kornemann feltételez) alkalmas lett volna: tehát a cui prodest elve sem igen igazolhatja a szerzőt.

A púnháborúk korától kezdve a római történelemről aránylag pontos értesüléseink vannak. Az események chronológiája s nagy vonásaiban egész lefolyásuk megbízható (többnyire egykorú vagy közel egykorú) forrásokból rekonstruálható s ez a forrásanyag

lényegesen nem növekedett az utóbbi időkben. A részletkutatások tehát első-sorban az új idők történelmi szemléletének alkalmazásáról hozhattak újat ezeknek a századoknak a történetéről. Kornemannnak egy ilyen új történelmi szemszögből kellett az események hátterét megfesteni s ő ennek a feladatának tökéletesen meg is felelt. Nagy súlyt fektet a gazdasági tényezők hatásának a feltűntetésére. Ott, ahol az eseményeket nagy egyéniségek irányítják, mindig igyekszik az ilyen egyéniségek lélektani megvilágításával közelbivni olvasóját tettei megértéséhez. De az egyéniségek mellett soha sem téveszti szem elől a milliófejű személytelen történelmi tényezőnek, a tömegnek a fontosságát sem: élesen tud bevilágítani közösségek általános érzelmi- és gondolkodás-világába, a korszellem lassú, fokozatos vagy gyors, forradalmi átalakulásába. Innen van, hogy szinte szemünk előtt látjuk könyvének olvasása közben a pún háborúktól egészen az antik kultúra alkonyáig egymást felváltó nemzedékek életét leperegni.

A történelmi tárgyalást az első kötet végén egy időrendi táblázat zárja le, amely jól áttekinthető kronológiát ad kezdve a legrégebb itáliai eseményektől Caesar koráig. Ugyanilyen időrendi tábla van a második kötetben is, amely egészen a VII. század közepéig adja a római, majd a bizánci birodalom eseményeinek rendjét. — Mind a két kötet kezelhetőségét megkönnyíti a névés tárgymutató. Végre a második kötethez csatolt a szerző egy rövid bibliografiát is, amely összefoglalja a római történelem egyes korszakainak legfontosabb történelmi feldolgozását.

Szádeczky Kardoss Samu.